

УДК 336.717.8 (477)

ПОЛЄТАЄВ О.О.

Миколаївський державний гуманітарний університет ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ПОСЛУГИ ФІНАНСОВИХ ПОСЕРЕДНИКІВ: ТЕОРЕТИКО- МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Роботу присвячено дослідженню сутності фінансових послуг в умовах трансформаційної економіки України. Висвітлено роль фінансових посередників на ринку фінансових послуг, розглянуто відмінності послуги від продукту, наведено і узагальнено підходи до визначення сутності фінансових послуг.

The article is devoted to research of financial service's essence under the conditions of Ukraine's economy transition. The role of financial intermediaries on the financial service market is highlighted, the differences between service and product are considered, approaches to the definition of financial service are given and generalized.

В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ багатокладної економіки та розвитку ринкових відносин в Україні відбуваються істотні зміни у сфері фінансових послуг, що є важливою складовою ринкової трансформації. Значно зростають обсяги послуг, притаманних ринковій економіці (банківських, фінансових, страхових та інших).

У контексті даних процесів залишаються невирішеними ряд теоретико-методологічних проблем, однією з яких є дефініція фінансових послуг.

Проблематиці фінансових послуг приділено значну увагу з боку таких учених, як Савлук М.І., Шарп У.Ф., Олександр Г.Дж., Бейлі В.Дж., Корнеєв В.В., Кульпінський С., Дмитрієва О., Одинцова Т.М., Грищенко О., Хмиз О. та ін. Проте дослідження дефініції фінансових послуг є нечисленними і носять фрагментарний характер.

З огляду на зазначене вище метою статті є систематизація підходів до визначення послуг фінансових посередників і уточнення їх сутності у теоретичній і методологічній площинах. Для досягнення поставленої мети було висвітлено роль фінансових посередників на ринку фінансових послуг; розглянуто відмінності послуги від продукту; проаналізовано підходи до визначення сутності фінансових послуг.

Згідно із чинним законодавством, фінансові послуги можуть надаватися фінансовою установою – юридичною особою, яка надає одну чи декілька фінансових послуг та яка внесена до відповідного реєстру [1]. До фінансових установ належать банки, кредитні спілки, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг. Більшість із зазначених установ акумулюють кошти громадян та юридичних осіб і надають їх на комерційних засадах у розпорядження позичальників. Таким чином, вони виступають фінансовими посередниками [3].

Використовуючи ряд ідей (ефект масштабу, концепція схильності до ризику, вартість грошей у часі, концепція трансакційних витрат тощо), фінансові посередники виконують одне з головних завдань – спрямовують рух капіталу (заощаджень) до економічно найефективніших споживачів за допомогою різних інструментів.

Перш ніж перейти до визначення фінансової послуги, з'ясуємо суть і властивості послуги взагалі як економічного явища. Її відмінність від продукту характеризується такими рисами:

1) фізична неосяжність (послугу неможливо побачити, відчути, почути); 2) невіддільність від свого джерела походження (трудова діяльність) на протигагу матеріальному продукту; 3) неможливість накопичення, складування і зберігання (процеси виробництва і споживання послуги проходять нерозривно в одній часовій площині); 4) індивідуальність і широка градація якості (одні й ті ж продукти мають схожу якість, проте одні й ті ж послуги можуть мати як високу, так і низьку якість).

Термін “послуга” включає в себе комплекс різноманітних видів економічної діяльності людини. У західній і вітчизняній науковій літературі існує багато його визначень, іноді взаємозаперечуючих, що відображає його складність і маловивченість.

З точки зору Системи Національних Рахунків (СНР) сфера послуг – це зведена узагальнююча категорія, що включає відтворення різноманітних видів послуг, яке здійснюється юридичними або фізичними особами. Виділення цієї сфери як сектора економіки пов’язане з розподілом суспільної праці на два види: з виробництва товарів і виробництва послуг. Обидва види діяльності є виробничими, оскільки їх результати мають виробничий характер. Надання послуг у цьому контексті трактується як економічна діяльність, не втілена в матеріально-речовій формі і спрямована на задоволення особистих потреб членів суспільства, домашніх господарств, підприємств, об’єднань або суспільних потреб в цілому. Згідно з визначенням в СНР-93, послуги не можуть набувати форми матеріальних об’єктів, на які могли б розповсюджуватися права власності [5]. Їх реалізація та виробництво не відокремлені одне від одного. Вони являють собою результат різнохідної діяльності, що здійснюється виробником на замовлення споживачів. Момент завершення виробництва послуг співпадає з моментом їх надання. Їх виробництво обмежується тільки тією діяльністю, яка може виконуватись однією одиницею на користь іншої.

Деякі спеціалісти вважають, що до послуг можна віднести все, що не пов’язане з видобуванням корисних копалин, промисловим і сільськогосподарським виробництвом. Саме так визначають послуги у західній статистиці національних рахунків. У ній послуги поділяються на споживчі (ресторани, готелі), соціальні (освіта, медична допомога), виробничі (інжиніринг, консультації, фінансові та кредитні послуги), розподільчі (торгівля, транспортні) [10].

Такий підхід дещо звужує роль фінансових послуг у розвитку економіки. У 1997 році в Україні введено нову статистичну класифікацію видів економічної діяльності [6]. У цій класифікації виділена фінансова діяльність (код 65), що включає фінансове посередництво, грошове посередництво, фінансовий лізинг, страхування (код 66); допоміжна діяльність у сфері фінансів та страху-

вання (код 67), яка представлена значною кількістю фінансових послуг.

У різних джерелах економічного характеру по-різному трактується поняття послуги, наприклад:

“Послуги – підприємницька діяльність, направлена на задоволення потреб інших осіб, за винятком діяльності, що здійснюється на основі трудових правовідносин” [2].

“Послуга – такий вид корисної праці, при якій виробництво корисного ефекту співпадає з часом її споживання” [9].

“Послуги є результатом різнохідної діяльності, що здійснюється виробником на замовлення будь-яких споживачів (окремих громадян, підприємств, організацій, підприємців), і, як правило, призводить до зміни стану одиниць, які споживають ці послуги” [8].

Дослідження функціональних особливостей послуг дозволило американському вченому Т. Хіллу сформулювати наступне: “Послуга може бути визначена як зміна стану людини або предмета, що належить будь-якому учаснику економічних відносин, який досягається в результаті свідомих дій іншого учасника даних відносин. При цьому вплив відбувається на основі їх попередньої домовленості” [10].

Фактично більшість наведених визначень фіксують взаємовідносини учасників і специфічні особливості послуги, на відміну від матеріальних товарів.

В економічному розумінні послуги розглядаються як операції, на які є попит, а значить, і ціна, що встановлюється на відповідному ринку [7].

Вважається, що виробництво послуг і їх споживання співпадають у часі та просторі, і в момент надання послуги її виробник і споживач вступає у безпосередній контакт. Так, наприклад, керівник підприємства укладає угоду з банківською установою на банківське і фінансове обслуговування. Тому послуги, як правило, не можуть передаватись іншим особам, тобто система перепродажу є достатньо складною і вимагає певних витрат на юридичне та інше обслуговування.

З іншого боку, деякі автори вважають, що факт створення послуги можна відділити у часі від факту її продажу і факту використання, це дозволить продавати послуги ринковими методами [11].

На нашу думку, імовірно, найбільш широким за своєю суттю є твердження, що послуги – це будь-які функції, пов’язані безпосередньо або опосередковано із задоволенням людських потреб, але не направлені безпосередньо на виробництво яких-небудь предметів [11].

Використовуючи останнє визначення щодо фінансових послуг, можна сказати, що вони виконують фінансові функції, пов’язані із задоволенням потреб суб’єктів ринку у виробництві та реалізації предмета їх діяльності.

Сферою реалізації фінансових послуг є фінансова посередницька діяльність, яка полягає в тому, що кошти суб'єктів господарювання, котрі їх заощаджують, спрямовуються до економічних агентів, котрі забезпечують продуктивне застосування цих коштів як інвестицій. Без отримання доходу за надану фінансову послугу ця діяльність втрачає сенс. Отже, можна зробити висновок, що сутність фінансової послуги розкривається в обслуговуванні руху фінансових активів з метою отримання доходу.

Закон України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" визначає фінансову послугу як операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, – і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів [1]. Дане означення може створювати додаткові термінологічні ускладнення, особливо у банківській сфері, де поняття "банківська послуга" і "банківська операція" не завжди співпадають [2]. Згідно із цим же законом, фінансовими послугами вважаються: випуск платіжних документів, платіжних карток, дорожніх чеків та/або їх обслуговування, кліринг, інші форми забезпечення розрахунків; довірче управління фінансовими активами; діяльність з обміну валют; залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення; фінансовий лізинг; надання коштів у позику, в тому числі і на умовах фінансового кредиту; надання гарантій та поручительств; переказ грошей; послуги у сфері страхування та накопичувального пенсійного забезпечення; торгівля цінними паперами; факторинг; інші операції, які відповідають означенню "фінансова послуга" в Законі.

Характерним для трансформаційного етапу розвитку економіки України є ряд суперечностей у сфері законодавчого поля діяльності фінансових ринків. Так, наприклад, реєстратори іменних цінних паперів, згідно з Класифікацією видів економічної діяльності (КВЕД), надають фінансові послуги, згідно із Законом України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг", – ні!

Сфера фінансових послуг має цілу низку особливостей. Насамперед, їй притаманні свої специфічні відмінності порівняно зі сферою матеріального виробництва. Крім того, фінансові послуги, їх ціна залежать не тільки від співвідношення попиту і пропозиції, як при ціноутворенні на інші

види послуг, а й від багатьох мікро- та макроекономічних показників. Йдеться передусім про асиметричність інформації, яку отримують учасники ринку послуг, національну економічну психологію, курс акцій, фінансову стабілізацію, процентні ставки, рівень заробітної плати, певні юридичні норми та політичну ситуацію, місце й роль національної економіки у світовому господарстві. Трансформаційна економіка характеризується впливом низки чинників інституційного характеру, таких, як поведінка уряду, економічна культура та економічний порядок, схильність до заощадження, недовіра фізичних осіб до суб'єктів господарювання, низький рівень розвитку ринкової інфраструктури тощо. Усе це в цілому призводить до нерозвинутості ринку фінансових послуг, їх слабого впливу на економічне зростання, існування диспропорцій.

Таким чином, даний матеріал представляє результати дослідження, які полягають у такому:

1. Сфера фінансових послуг має важливе значення для розвитку національної економіки, що визначає необхідність побудови системи понять, дослідження закономірностей її розвитку у статичній та динамічній. Особлива роль у цій сфері належить фінансовим посередникам, які найбільш ефективним чином обслуговують рух фінансових активів.

2. Фінансова послуга за своєю економічною суттю істотно відрізняється від звичайних товарів. Її відрізняють фізична неосяжність; невіддільність від джерела походження; неможливість накопичення, складування і зберігання; індивідуальність і широка градація якості. Поняття "послуга" включає в себе комплекс різноманітних видів економічної діяльності людини, існує багато його визначень, іноді взаємозаперечуючих, що відображає його складність і маловивченість.

3. Трансформаційний характер національної економіки обумовлює певні особливості фінансових послуг. Так, їх ціна залежить не тільки від співвідношення попиту і пропозиції, як при ціноутворенні на інші види послуг, а й від багатьох мікро- та макроекономічних показників (асиметричність інформації в учасників ринку послуг, національна економічна психологія, процентні ставки, рівень заробітної плати, певні юридичні норми та ін.) і низки чинників неекономічного характеру (поведінка уряду, економічна культура та економічний порядок, схильність до заощадження, недовіра фізичних осіб до суб'єктів господарювання, низький рівень розвитку ринкової інфраструктури тощо).

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" в редакції від 06.02.2003
2. Брегедда О. "Послуги як продукт банківської діяльності" // Банківська справа. – 2003. – №6. – С. 73.
3. Диденко Н.И. Основы внешнеэкономической деятельности в Российской Федерации. – СПб.: Политехника, 1997. – 470 с.
4. Загородній А., Сліпущко О. та ін. Словник банківських термінів. – К.: Аконті, 2000. – 605 с.

5. Звіт за II квартал 2000 р. / НДІ статистики Держкомстату України, Міжвідомча лабораторія “Аналіз і статистика науки”, <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. Звіт сектора методології статистики послуг за III квартал 2000 року / Державний комітет статистики України, НДІ статистики Держкомстату України, К., 2000; <http://www.ukrstat.gov.ua>
7. Класифікація видів діяльності. Офіційне видання. – Київ: Держстандарт України. 1996. – 250 с.
8. Словарь современной экономической теории Макмиллана. – М.: Инфра-М, 1997. – 608 с.
9. Статистичний щорічник України за 2002 р. / За ред. О.Г. Осауленко, Державний комітет статистики України, Київ, Видавництво “Консультант”, 2003 р. – С. 319.
10. Теоретическая экономика. Политэкономия: Учебник для вузов / Под ред. Т.П. Журавлевой и Н.Н. Мильчаковой. М.: Банки и биржи. ЮНИТИ, 1997. – 485 с.
11. Услуги в системе мировой торговли: Научно-аналитический обзор. – М.: ИНИОН, 1990. – 64 с.
12. Услуги и их социально-экономическая роль. – М.: Прогресс. 1967. – 312 с.